

POSOFLU ÂŞIK ZÜLÂLİ’NİN ŞİİRLERİ: İŞLEVSEL HALK BİLİMİ KURAMIYLA YENİDEN OKUMAⁱ

FUNCTIONAL FOLKLORY IN POSOFLU ÂSHIQ ZÜLÂLİ’S POEMS: INNOVATIVE
PERSPECTIVES

Abdulhamit Toprak*

Öz

Âşıklık geleneği, kökleri Orta Asya Türk kültürüne dayanan ve sözlü edebiyatın en önemli unsurlarından biri olan bir gelenektir. Bu gelenek, âşıklar tarafından dönemlerinin sosyal, kültürel ve siyasi koşullarına uyarlanarak günümüze kadar taşınmıştır. Çalışmada, 20. yüzyılda yaşayan önemli âşıklardan biri olan Âşık Zülâlî’nin (asıl adı Yusuf Zülâlî) yüz on beş şiiri işlevsel halk bilimi kuramına göre incelenmiştir. 1873 yılında Kars’ın Posof ilçesine bağlı Suskap köyünde doğan Zülâlî, medrese eğitimi almış, Arapça ve Farsça öğrenmiştir. On iki yaşında rüyasında bade içerek âşıklığa adım atan Zülâlî, eserlerinde memleket özlemi, savaşların etkileri ve toplumsal sorunları işlemiştir. Şairin eserleri; kültürel belleği canlı tutma, toplumsal eğitim ve farkındalık yaratma, protesto ve itiraz kültürü, ulusal kimlik vurgusu gibi işlevler barındırmaktadır. Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen bu incelemede, Zülâlî’nin şiirlerinin milli değerleri koruma ve toplumsal bilinç oluşturma konularında önemli bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma, şairin eserleri üzerinden işlevsel halk bilimi kuramına katkı sağlayan yeni işlevlerin varlığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelime: Âşık şiiri, İşlevsel Halk Bilimi, Posoflu Âşık Zülâlî

Abstract

The tradition of minstrelsy is a tradition that has its roots in Central Asian Turkish culture and is one of the most important elements of oral literature. This tradition has been adapted by minstrels to the social, cultural and political conditions of their time and carried to the present day. In this study, one hundred and fifteen poems of Âşık Zülâlî (real name Yusuf Zülâlî), one of the important minstrels who lived in the 20th century, were examined according to the functional folklore theory. Born in 1873 in the village of Suskap in the Posof district of Kars, Zülâlî received a madrasah education and learned Arabic and Persian. Zülâlî, who entered minstrelsy by drinking wine in his dream at the age of twelve, addressed longing for his homeland, the effects of wars and social problems in his works. The poet’s works include functions such as keeping cultural memory alive, creating social education and awareness, a culture of protest and objection, and emphasizing national identity. In this study, which was conducted with the qualitative research method, it was concluded that Zülâlî’s poems are an important tool in protecting national values and creating social awareness. The study aims to reveal the existence of new functions that contribute to the functional folklore theory through the poet’s works.

Keywords: Ashiq poetry, Functional Folklore, Ashiq Zülâlî from Posof

ⁱ Bu çalışma, 24-25 Ekim 2024 Tarihleri arasında düzenlenen VI. Uluslararası Sosyal Bilimler sempozyumunda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir / özet metin bildirisi sunulan Posoflu Âşık Zülâlî’nin Şiirleri:İşlevsel Halk Bilimi Kuramıyla Yeniden Okuma başlıklı bildirinin genişletilmiş halidir.

* Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, E-posta: Abdulhamit.toprak@gop.edu.tr. ORCID: [0000-0003-0717-5148](https://orcid.org/0000-0003-0717-5148)

GİRİŞ

Âşık Tarzı Şiir Geleneği asırların tecrübelerinden, duygu ve düşüncelerinden damıtılarak şekillenen, belirli kaideleri kurallara sahip olan, nesilden nesile aktarılan bir değerler bileşkesidir. Geleneğin temsilcileri olarak önemli yer edine âşıklar, mensubu oldukları veya içinde yaşadıkları toplumun ve dönemin sosyolojik ve kültürel değerlerini, politik olaylarını, bireysel ve toplumsal sorunlarını şiirleriyle dile getiren ve milli kültürün gelecek kuşaklara nakledilmesinde önemli rol oynayan kültür elçileridir. Âşıklar eserleriyle yaşadıkları dönemin ve toplumun yapısı, yaşam tarzı ve kültürü ile ilgili önemli verileri aktarır. Âşık edebiyatı sözlü gelenekte yaşatılan ürünlerle beslenerek özünde bağlı bulunduğu kültüre ait örneklerin ve ahlak anlayışının yer aldığı bir edebî oluşumdur (Artun, 2015, s. 193). Dolayısıyla âşıkların toplumun yaşam tarzı ile ilgili her konuyu eserlerinde dile getirerek yaşadıkları döneme ayna tuttuğu ve âşıkların içinde yaşadığı toplumun bir sözcüsü ve rehberi olduğu görülür. Âşık edebiyatı, eski Türklerin ozan-baksı geleneği ile İslami inanç sistemine dayanan tekke ve tasavvuf düşüncesinin yanı sıra Arap - Fars kültüründen beslenen divan edebiyatı ile Anadolu ve Osmanlı kültür ve edebiyat ortamında gelişen sözlü bir edebiyat türüdür (Aslan, 2008, s. 178). Bu bağlamda Âşık edebiyatı tarzının veya geleneğinin oluşumunda farklı kültür çevrelerinin ve faktörlerin söz konusu olduğu görülür. Âşık ise halkın sorunlarını ve şikâyetlerini kendi deneyimleriyle harmanlayarak, toplumdaki aksaklıklara ve yanlışlara karşı halkın sesini duyurmuş; bazen de şiirleriyle insanları iyiliğe, güzelliğe ve doğruya yönlendirmeyi amaçlayan sanatçıdır (Arı, 2015, s. 283). Bu nedenle âşıkları içinde yetişip büyüdüğü toplumun olumlu ve olumsuz özelliklerini şiirleriyle dile getiren rehber kişiler olarak nitelemek doğru olur.

Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan ve göç, sosyo-ekonomik, sanayileşme, sözlü kültür yoluyla yayılması ve gelişmesi gibi etkenlere bağlı olarak değişimlere uğramıştır. 20. yüzyılda yaşamış olan Posoflu Âşık Zülâli bu geleneğin önemli temsilcilerinden biri olarak yer almıştır.

Bu çalışmada Posoflu Âşık Zülâli’nin hece vezniyle yazdığı yaklaşık 150 şiiri incelenmiştir. Medrese tahsili olan Posoflu Âşık Zülâli yaşadığı dönemde gördüğü olaylar üzerine şiirlerini şekillendirmiştir. Yazları memleketine dönen âşık hem Ardahan, Poskov, Şavşet ve ahıska’da milli duyguları yaymaya hem de talebelerine gizlice Türkçülük-Turancılık temalı manzumelerini ezberletmeye çalışarak büyük harpten önce bu şiirlerini Ardahan, Kars. Ahıska ve Batum’daki dostlarına göndermiştir ve onun şiirlerini aşk, doğa, gurbet-ayrılık memleket sevgisi, yoksulluk gibi temalar oluşturmuştur (Zeyrek, 1990, s. 21-26). Bu nedenle Posoflu Âşık Zülâli’nin şiirlerinde farklı birçok temanın yer aldığı görülür.

Kendi döneminde yaşayan pek çok âşıkla deyiş ve atışmalarının olduğu görülen Posoflu Âşık Zülâli'nin velud bir âşık olduğunu söylemek mümkündür. Âşık Şenlik, Kararî, Cihanî ve Sümmanî ile karşılaşmaları vardır (Zeyrek, 1990, s. 9). Usta âşıklarla karşılaşmalarının / deyişlerinin olması Âşık Zülâli'nin mahir bir âşık olduğunu gösterir. Âşık edebiyatı temsilcileri üzerine yapılan birçok çalışmada onların biyografilerine, eserlerine ve sanatlarına yer verdiği görülmüştür. Eserleriyle sözlü kültürün taşıyıcıları olan âşıkların folklorla önemli hizmetlerde bulunduğu aşikârdır. Bu bağlamda, folklor ve İşlevsel Halk Bilimi Kuramı ile ilgili açıklamaların ardından, Posoflu Âşık Zülâli'nin şiirlerini İşlevsel Halk Bilimi Kuramı perspektifinden yeni bir bakış açısıyla ele alacak ve bu kuram doğrultusunda belirlediğimiz yeni işlevleri ortaya koymaya çalışacağız.

2. İşlevsel Halk Bilimi Kuramı

Antropolojik yöntem olarak da bilinen bu yöntem günümüz halk bilimi araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Yöntem halk edebiyatı ürünlerinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Temsilcileri arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas. Margerat ve Melville Herkovits ve Ruth Benedict gibi ünlü antropologlar bulunur (Artun, 2014, s. 86). İşlev konusu, halk Edebiyatı metnindeki değişkenlik, hacim ve içerik farklılaşması gibi sorunların çözümünün yanı sıra folklor ürünlerinin kim tarafından, nasıl, neden ve nerede üretildiği ile kim tarafından, nasıl ve neden dinlendiğini anlamak açısından da önemlidir (Ekici, 2011, s. 124). Malinowski'ye göre işlev, kültürel üretimlerin bir toplumun ihtiyaçlarını, iş birliği yaparken ya da tüketim sırasında gerçekleştirilen faaliyetlerle karşılaşmasıdır (Çobanoğlu, 2019, s. 254). İşlevselciliğin kültürün, insan ihtiyaçlarını karşılayan ve sorunlarını çözen bir araç olarak işlediği, bu kültürel yapının ise belirli işlevlere sahip, birbirine bağlı ve bütüncül bir sistemden oluşarak kurumlar etrafında örgütlenme, politika, ekonomi, hukuk, eğitim gibi işlevleri yerine getirdiği ve etkinlik türlerine göre eğitim, toplumsal denetim, ekonomi, bilgi, ahlak, inanç ve sanatsal anlatım gibi alanlara ayrıldığı söylenir (Malinowski, 1992, s. 21-22). Posoflu Âşık Zülâli'nin yetiştiği kültür ortamı, yaşadıkları ve gördükleri onun şiirlerini bu işlevlerle de meydana getirmesine olanak sağlamıştır. Bu nedenle Kuramın hareket noktası halk edebiyatı metinleri olmayıp metinlerin meydana getirildikleri ve nakledildikleri bağlamdır (Oğuz, vd., 2022, s. 96). Türk edebiyatında pek çok âşığın yetiştiği koşulları ve çevreyi şiirlerine yansıtması bunun önemli bir kanıtıdır.

İşlevsel Kuram'a göre metnin anlamlı ve işlevsel olması için seyirci kitlesi tarafından bir tepkiyle karşılanması gerekir. Aksi durumda metnin bir anlam ve işlevinin olmadığı düşünülür. Metin elbette önemlidir; ancak bu metin bağlamında yorumlanırsa önemli ve anlaşılır hale gelir (Malinowski, 1992, s. 14). Dolayısıyla bir metnin önemi, ortaya çıktığı kültür ortamı, âşığın ve

izleyici kitlesinin duygu ve düşünceleri önem teşkil ettiği görülmektedir. Folklorun insan hayatındaki rolünü kavrayabilmek için, mitler, efsaneler, ninniler, türküler ve atasözleri gibi türlerin yanı sıra aşk, savaş ve iş türküsü gibi alt türlerin farklı toplumlarda nasıl icra edildiğine dair kapsamlı bilgiye ihtiyaç duyulur; zira folklor ürünlerinin birden çok işleve sahip olabildiğini görmek mümkündür. Bu durumda bağlamın yine önemli bir rol oynadığı görülür. Folklor üzerine çalışan bazı araştırmacılar folklorun belirli işlevlerinin olduğunu ifade etmiştir. Hoşça vakit geçirme ve eğlenme; inançlara, değerlere ve törelere destek verme; kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitim sağlama; ayrıca toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma gibi dört temel işlevle tanımlamıştır (Bascom, 2010, s. 71-86). Ancak bu işlevlere bir işlev daha ilave edilerek bu dört işlevin keskin sınırlarla ayrılamayacağını, tek bir işlevde birleşebileceğini ve folklorun kurulu düzen ile kültüre süreklilik kazandırdığı vurgulanarak her toplumda çatışma, başkaldırı ve değerlere karşı duruşun var olduğunu, birleştirici ve düzen bozucu güçlerin bir arada bulunduğu belirtilmiştir (Başgöz, 1996, s. 1-4). Dolayısıyla Folklor ürünlerinin meydana geldiği kültür çevresi ve aşığın yetiştiği ortam işlevlerini önemli derecede etkilediği görülmektedir. William Bascom ve İlhan Başgöz tarafından ortaya konan işlevsel halk bilimi kuramına Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerinin uygunluk gösterdiği tespit edilmiştir.

İşlevsel halk biliminin birinci işlevi olan “hoşça vakit geçirme ve eğlenme işlevi” açısından Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerinin uygunluk gösterdiği görülmüştür. Âşık Tarzı şiir geleneğinin önemli işlevlerinden biri olan “hoşça vakit geçirme ve eğlenme işlevi”nin kahvehaneler ve çeşitli eğlence mekânlarında gerek âşıkların atışarak gerekse tek başlarına izleyici kitlesi ile bir araya gelerek sanatlarını icra ettiği görülür. Bunlar toplumsal eğlence ve din dışı sosyalleşme amacıyla bir edebî şekil kazanmıştır. Bu bağlamda kahvehaneler, âşık fasıllarının en sık icra edildiği yerler olarak öne çıkmıştır. Karşılaşma, muamma, lebdeğmez ve hikâye anlatma gibi geleneksel formların Âşık şiirinde halkın eğlence ihtiyacını karşılayarak hoşça vakit geçirmesi bakımından büyük önem taşıdığı görülür. Eskiden halkın toplandığı kahvehanelerde veya ağalarla beylerin konaklarında düzenlenen âşık karşılaşmaları, hem keyifli hem de sanatsal açıdan zengin gösterilerdi (Yener, 1989, s. 222). Zamanla teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması nedeniyle kahvehanelerin yerini televizyon ve radyo gibi araçlara bırakması, âşıkların sanatlarını dijital mecralarda ve kitle iletişim araçlarıyla icra etmesini beraberinde getirmiştir. Posoflu Âşık Zülâlî'nin işlevsel halk bilimi kuramı olan “hoşça vakit geçirme ve eğlenme işlevi”ne uyan örnek dörtlüklerinden şunları vermek mümkündür.

Güzellerin meclisine varınca,

İçimde bin türlü hâl olur benim,
Zülûflerin ak gerdana sarınca,
Sanarım gözümde dal olur benim (Zeyrek, 1990, s. 130).

Güzel hayâlinda ne ise söyle,
Oynat o leblerin dil utanmasın,
Yakın gel kolların boynuma dola,
Uzat bûs edeyim el utanmasın (Zeyrek, 1990, s. 138).

Bu dörtlükte “hoşça vakit geçirme ve eğlenme işlevi” açıkça görülmektedir. Dörtlüğün sevgi, güzellik ve yakınlaşma üzerine kurulmuş, hafif ve romantik bir üslupla yazıldığı görülmektedir. Özellikle “leblerin oynaması” ve “bûs etmek” (öpüşmek) gibi ifadeler, keyifli bir sohbet ve eğlenceli bir duygusal yakınlaşma çağrışımı yapıyor. Şiirdeki dil, neşeli ve rahat bir tavrı ön plana çıkardığından hoşça vakit geçirmeyi yansıtmaktadır.

İşlevsel halk bilimi kuramının ikinci işlevi olan “inançlara, değerlere ve törelere destek verme işlevi”nin de Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerinde yer aldığı görülür.

Turaptan bir avuç hak aldı kaddes.
Bu zemin lertzeye bir kere düştü,
Beytullah yerine Beytûlmukaddes.
Kuruldu Kâbe'ye bir kere düştü (Zeyrek, 1990, s. 101).

Bu dörtlükteki “Turaptan bir avuç hak aldı kaddes” ifadesi toprağın yaratılış ve kutsallıkla ilişkilendirilmesi anlamına gelirken “Beytullah” ve “Beytûlmukaddes” gibi kavramlar, Kâbe ve Kudüs'teki Mescid-i Aksa gibi kutsal mekânları simgelemektedir. Bu kutsal mekânlar İslam'ın önemli değerleri ve sembolleri olarak toplum hayatında da yerini almıştır. Dolayısıyla dörtlüğün dini değerlere, inançlara ve İslami törelere güçlü bir destek verdiği ve dini semboller vasıtasıyla bu değerlerin yüceltilmesi ve korunması gerektiği düşüncesini içerdiği görülmektedir.

Folklorun üçüncü işlevi olan “kültürü sonraki nesillere iletme ve eğitme” amacının Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerinde önemli ölçüde yer aldığı görülür. Âşığın ve toplumunun içinde bulunduğu dönemin koşulları, onun şiirlerinde bu işlevlere ağırlık vermesinde önemli rol oynamıştır.

Çok hulya edersen kuru havadır,
Bir şey ele geçmez başa belâdır,
Bir mesel var eskilerden kalmadır,
Bulgurdan olursun gitme pirince (Zeyrek, 1990, s. 110).

Bu dörtlükte “kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitme işlevi” açık bir şekilde bulunmaktadır. Şiir, eski bir halk deyimine Dimyat'a giderken evdeki bulgurdan olmak deyimini anımsatan bulgurdan olursun gitme pirince diyerek hem geleneksel bilgileri hem de

pratik hayat derslerini genç kuşaklara iletme işlevine sahip olduğundan “kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitime işlevi”nin bir şekilde bulunduğu görülmektedir.

Hastacılar geldi ayağa kalktım,
Üzerlik toplattım muskalar yazdım,
Dediler ne olacak talihe baktım,
Dedim ya ölür ya ölmez kalacak (Zeyrek, 1990, s. 120).

Dörtlükte hastalıkla ilgili geleneksel uygulamalar (üzerlik toplama, muska yazma) dile getiriliyor. Bu pratikler, toplumda hastalıklarla baş etme yolları ve şifa arayışları hakkında bir bilgi aktarımı hakkında bilgiler verir. Bu tür halk inanışları ve uygulamaların, yeni nesillere hastalıklarla ilgili geçmişte kullanılan yöntemleri tanıtip kültürel bir eğitim sağladığı görülmektedir. Dörtlükte geleneksel tedavi yöntemlerine, halk inanışlarına ve kader anlayışına yer verilmesi, işlevsel halk bilimi kuramının “kültürün gelecek kuşaklara aktarılması ve eğitimi” işlevini yansıtmaktadır.

İşlevsel halk bilimi kuramının diğer işlevi, “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi”dir. Posoflu Âşık Zülâli'nin şiirlerinde bu işlevin yer aldığı tespit edilmiştir.

Ayrı düştüm gülşenimden gülümden
Söğüdün dalında ötmeliyim ben
Allah'ı sevenler etmen yolumdan
Tez elden Afyon'a gitmeliyim ben (Zeyrek, 1990, s. 140).

Dörtlüğünde işlevsel halk bilimi kuramının “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi” güçlü bir şekilde hissediliyor. “Ayrı düştüm gülşenimden gülümden” dizesi kişisel bir ayrılık ve özlem acısını ifade ederken, bireyin bu acıdan kurtulma ihtiyacını yansıtıyor. Ayrılık, halk edebiyatında sıkça karşılaşılan bir tema olup, bireylerin duygusal baskılarını ve sıkıntılarını dile getirerek bir tür rahatlama işlevi görür. “Söğüdün dalında ötmeliyim ben” ifadesi doğayla bütünleşme ve özgürlüğe duyulan özlemi dile getirilmektedir; doğa imgeleri, halk şiirlerinde çoğunlukla özgürlük ve rahatlama arzusunu sembolize eder. “Allah'ı sevenler etmen yolumdan” dizesi ilahi bir çağrıya işaret eder ve bireyin ruhsal bir yolculuğa çıkma, dünyevi zorluklardan arınma isteğini gösterir. İnanç yoluyla kişinin toplumsal baskılardan kurtulma çabası burada açıkça hissediliyor. Son dizedeki “Tez elden Afyon'a gitmeliyim ben” ise fiziksel bir kaçış ve sığınma isteğini ifade ederek baskılardan uzaklaşma arzusunu somutlaştırmaktadır. Bu dörtlükte ayrılık, özlem, ruhsal arınma ve doğaya dönme isteğiyle birlikte bireyin hem toplumsal hem de bireysel baskılardan kurtulma ihtiyacı açıkça görülmektedir; dolayısıyla işlevsel halk bilimi kuramının “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi”ne uygun bir örnek olarak değerlendirmek mümkündür.

Beşinci işlev olarak Başgöz'ün önerdiği “protesto” işlevidir. Âşıkların gördüklerini ve yaşadıklarını şiirlerine yansıtmaları sosyal sorumluluklarını bir gereğidir. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Âşık Şenlik başta olmak üzere yöredeki âşıkların Kars, Ardahan ve Artvin'in işgaline karşı tepkilerini bağlama ve destanlarını kullanarak dile getirdikleri; bu yolla Türklük bilincini uyandırma, özgürlük mücadelesini örgütleme ve sürdürme çabası içinde oldukları görülür (Çobanoğlu, 1999, s. 89-91). Posoflu Âşık Zülâlî de bu âşıklardan biridir. Âşığın gençliği Millî Mücadele dönemindeki Kars ve Ardahan'ın Rus ve Gürcüler tarafından işgal ve onlarla savaş yıllarına rastlar. Bu nedenle aşığın şiirlerinde karşı çıkış, protesto gibi temalara yer verdiği görülmüştür.

Seksenlik bir gencim yazıkla beni
Yok mu mürüvvetin zâlim Azrail?
Bir gün olur ben de bulurum seni,
Hele bir sizlere gelsem Azrail.

Diyâr-ı gurbette aradın buldun,
Dürbünün kırılın beni mi gördün,
Allah'a sormadan bir yumruk vurdun,
Kırıldı kanadım kolum Azrail (Zeyrek, 1990, s. 129).

Şairin Azrail üzerinden yaşadığı korkuları, acıları, adaletsizlikleri dile getirdiği ve bu duruma karşı bir isyan, başkaldırı içinde olduğu görülür. Şiirin çeşitli bölümlerinde “protesto” işlevini yansıtan “Yok mu mürüvvetin zâlim Azrail?” dizesiyle Azrail'e yönelik eleştirileri ve “Bir gün olur ben de bulurum seni / Hele bir sizlere gelsem Azrail” dizeleriyle de kendi kaderine isyan gibi unsurlar vardır.

Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerindeki işlevsel halk bilimi işlevlerini belirlemede örnekleriyle verilen beş işlevin yeterli olmadığı görülmüştür. Ulus bilincine ulaşamamış, teknolojik olanaklardan yoksun ve ağırlıklı olarak sözlü kültürün hâkim olduğu, yazılı kültüre henüz geçiş yapmamış primitif kabileler ile ileri teknolojileri etkin bir biçimde kullanarak modernleşme sürecini büyük oranda tamamlamış toplumların halk kültürü ürünlerinin işlevleri açısından belirgin farklılıklar teşkil etmiştir. Yakın geçmişte bile varlığını idame ettiren Âşık Edebiyatı Geleneği'nin bugün birtakım özellikleri yitirdiği görülür, buna sebep olan faktörleri teknolojik gelişmeler, sosyo-politik, ekonomik gelişme ve değişimler olarak göstermek mümkündür. Âşık şiirinde farklı şiir türlerinin olması işlevsel halk bilimi açısından zenginlikleri beraberinde getirmiştir. Söz gelimi taşlama türünde işlevsel halk bilimi kuramının belirtilen beş işlevinden farklı işlevlerin olduğu söylenir. Taşlamaların sosyo-kültürel işlevleri kapsamında yedi ana işlev belirlenmiş olup bu işlevlerin “toplumsal yapının yansıtılması, toplum değerlerinin korunması ve yaşatılması, bilgilendirme ve eğitici rol üstlenme, iktidar eleştirisi, psikolojik

deşarj, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme ve âşıkların birbirlerine karşı tutumlarını ve yetkinliklerini ortaya koyma” olduğu ifade edilmektedir (Çıblak, 2008, s. 131-133). Bu bağlamlarla Posoflu Âşık Zülâli'nin şiirleri incelendiğinde Bascom'un belirlediği “hoşça vakit geçirme ve eğlenme”, “inançlara, değerlere ve törelere destek verme”, “kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitim sağlama”, “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma” şeklindeki dört temel işlevin, Başgöz'ün belirlediği protesto işlevi ile Yılmaz Irmak'ın belirlediği beş işlev yanı sıra; “umudun ve geleceğin inşası”, “kimlik inşası ve savunması”, “ideal yönetici özlemi ve güncel eleştiri”, “eğitim ve bilinçlendirme (uyanış çağrısı)”, “toplumsal eleştiri ve reform çağrısı”, “sosyal adalet ve eşitlik anlayışı” olmak üzere altı yeni işlev ortaya konulmuştur.

3. Posoflu Âşık Zülâli'nin Şiirlerinde Tespit Edilen Yeni İşlevler

3.1 Umudun ve geleceğin inşası/ umut ve geleceğe odaklanma işlevi

Folklor, edebiyat, müzik ve diğer kültürel ürünlerin birçoğu, toplumların karşılaştığı zorluklar karşısında umut aşılama ve geleceğe dair olumlu bir bakış açısı oluşturmak gibi işlevler taşır. Umut ve geleceğe odaklanma işlevi, bu ürünlerin bireylerin ve toplumların moralini yükseltme, dayanıklılığı artırma ve gelecek kuşaklar için bir vizyon meydana getirme kapasitesine işaret eder. Umut ve geleceğe odaklanma işlevi, kültürel ürünlerin topluma yön verdiği en önemli özelliklerden biridir. Bu işlev, bireysel psikolojik destek sağlamakla birlikte toplumsal dayanışma, kültürel süreklilik ve yenilikçi bir vizyon oluşturma gibi kolektif faydalar da sağlar. Umut, geçmişin deneyimleriyle beslenen bir geleceğin inşası için hayati öneme sahip duygusal ve düşünsel bir kaynaktır.

Bir müjde var bugün sana vatandaş,
Cumhuriyet bayramına hazır ol,
Mutlu gündür at gamın etme telaş,
Cumhuriyet bayramına hazır ol.

Bu bayramda neşelenir bütün cân,
Bu bayramda sanki güler kır yaban,
Çek sürüyü al kavalın ey çoban,
Cumhuriyet bayramına hazır ol.

Çiftçi kardaş koy sabanı tarlada,
Bayrama gel hak neler var dünyada,
Göreceksin görmediğin rüyâda,
Cumhuriyet bayramına hazır ol (Zeyrek, 1990, s. 187-188).

Bu şiir, Cumhuriyet'in ilanının halk üzerindeki etkilerini, toplumsal değişim sürecini ve bu yeni yönetim biçiminin getirdiği sevinci yalın ve güçlü bir dille ifade etmektedir. Şiir, tarihî bağlamda, Türk milletinin modern bir devlet anlayışıyla şekillenen yeni kimliğini kucaklama heyecanını ve umut dolu bir geleceğe duyulan inancı yansıtmaktadır.

Biz bu zulmetler içinden çıkarız bir gün olur
Şarka, garba yıldırımlar çakarız bir gün olur
Kara bulutlar içinden parlayıp şimşek atar
Gök gürölde, dolu yağar, bakarız bir gün olur
Kars, Batum, Kafkas elinden çekilen hisarları
Vuruben milli külünkle, yıkarız bir gün olur
Türkiye'nin güneşinden bir kıvılcım alırız
Bir ceht ile cihanı, yakarız bir gün olur
Anadolu' dan Hindi Çin'e geçeriz Temur gibi
Himalaya dağlarını çalkarız bir gün olur

Türk doğarız, Türk yaşarız, Türk gezeriz her zaman
Devrilen Moskof elinden çıkarız bir gün olur (Artun, 2001, s. 319-320).

Posoflu Âşık Zülâli bu beyitlerle Türk milletinin karanlık günlerden kurtulacağına olan inancını, tarihsel zaferlerden ilham alan mücadele ruhunu ve ulusal kimliğe duyulan bağlılığını dile getirmek istemiştir. Âşık, tabiat benzetmeleri ve tarihi olaylara telmihler kullanarak Türklerin yeniden dirilişi anlatmaktadır. Sözelimi Moskof'un devrilmesiyle Anadolu'nun tekrar güçleneceğine dair inanç, şairin tarihsel bağlamda milletin bağımsızlık mücadelesine olan güvenini ve geleceği inşasındaki inancını gösterir. Kars, Batum ve Kafkas gibi yer adları, geçmişte kaybedilen topraklara ve bu kayıpların telafisine yönelik özlemi temsil eder. Milli külünk (çekiç) imgesi ise geleceğe olan inançla yıkıcı bir güçle yeniden yapılanma arzusunu betimler. Şair fiziksel fetihlerin yanı sıra yeniden diriliş ve inşa sürecinden söz ederek umudun ve geleceğin inşasını vurgulamaktadır. Âşığın gördükleri ve yaşadıkları nedeniyle Türk cihan mefkûresinden etkilenerken duygularını bu beyitlerle nazmettiğini dile getirmek mümkündür. Türk cihan mefkûresi, adalet ve insanî değerlere dayalı, din ve millet farkı gözetmeyen bir dünya düzeni anlayışıdır. Türk hükümdarları, tüm kavimlerin koruyucusu olarak adalet ve ahengi esas almış, bu sayede evrensel bir nizâm oluşturmuşlardır (Turan, 2021, s. 12).

3.2. Kimlik inşası ve savunması işlevi

İnsan veya toplumların kendilerini tanımladığı ve bir bağlılık duygusu geliştirdiği bir süreç olan kimlik oluşturma sürecinde, bireyler hem kişisel ve varoluşsal hem de toplumsal düzeyde bir kimlik edinir. Kimlik, insanoğlunun bir grubun parçası olarak kendini tanımlamasını sağlayan değerler, inançlar, normlar ve kültürel öğeler ile şekillenir. Aşağıda örneği verilen şiir, kimliğin inşası ve savunması işlevinin bir örneğidir.

Biz zerreden bir kütleyiz bir ülkede yaşarız,
Yediden yetmiş dek serhatlara koşarız,
Bir ayak toprak alsalar biz iki dağ aşarız,
Dünya alt-üst olmayınca bu vatani vermeyiz (Zeyrek, 1990, s. 189).

Dörtlük işlevsel halk biliminin kimlik oluşturma işlevi çerçevesinde değerlendirildiğinde, dörtlüğün milli kimlik, toplumsal aidiyet ve ortak mücadele ruhu gibi önemli unsurları bünyesinde barındırdığı görülür. Âşığın dörtlükteki zerre ve kütle sözcükleriyle bireyleri bir bütünün ayrılmaz parçaları olarak nitelediği ve bireysel varoluşların sosyal yapıda anlam bulduğunu dile getirdiği anlaşılmaktadır. Vatanın kutsallığı ve korunması amacıyla yapılan fedakârlıkları gösteren semboller toplumun ortak kimlik bilinciyle hareket etmesine vesile olarak milli kimliğin pekiştirmesine katkıda bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin son safhaları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi arasındaki zorlu ve çalkantılı bir dönemde yaşayan âşığın bu dörtlüğü hem âşığın deneyimlerini dile getirmiş hem de topluluğun kimliğini inşa eden ve onu sürdüren bir araç işlevi görmüştür. Posoflu Âşık Zülâlî ülkenin buhranlı ve savaş yıllarını yaşamış ve şiirlerine bunları yansıtarak Kars ve çevresinde meydana gelen savaşlara telmihte bulunmuştur. Âşığın başka dörtlüklerinde de tarihe ve milli kimliğe vurgu yaptığı görülür.

Tarihimiz Doksanüç'e gelmişken,
Güzel Karsımıza düşman dolmuşken,
Moskofun zulmünden hep yıkılmışken,
Cennete benzeyen hânalarımız (Zeyrek, 1990, s. 184).

Bu dörtlük de işlevsel halk bilimi açısından kimlik vurgusunun güçlü bir şekilde yer aldığı bir örüntüdür. Tarihimiz Doksanüç'e gelmişken dizesi, halkın tarihî bağlarını ve geçmişle olan ilişkisine telmihte bulunmuştur. Güzel Karsımıza düşman dolmuşken ve Moskofun zulmünden hep yıkılmışken dizeleri, halkın dış tehditlere karşı kimliğini savunma ve koruma gerekliliğini vurgulayarak toplumsal birliğin ve kimlik bilincinin güçlenmesini sağlamıştır. Cennete benzeyen hânalarımız mısrası ise kültürel mirasa olan özlemi ve bu mirasın toplumsal kimliğin bir parçası olarak korunmasını ifade etmiştir. Bu ögeler, sosyal ve ulusal kimliğin tehditlere rağmen nasıl şekillendiğini ve güçlendiğini gösteren işlevsel halk biliminin bir örneğidir. Yusuf Zülâlî'nin henüz küçük yaşlardayken 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sırasında Rus esaretine düşmesi ve çocukluk ile gençlik yıllarını Osmanlı sınırları dışında geçiren bir âşık olarak yetişmesi, dönemin sosyal ve siyasi şartlarını eserlerine yansıtmasında önemli bir etken olmuştur (Zeyrek, 1998, s. 8). Âşıklar mensubu oldukları toplumun yaşadığı sel, deprem, kuraklık gibi doğal afetleri de şiirlerine yansıtır.

3.3. İdeal yönetici özlemi ve güncel eleştiri işlevi

Uluslar tarihsel süreç içinde adalet, düzen ve güvenliğin eksik olduğu durumlarda, idealize edilmiş bir yönetici figürü yaratarak bu özlemi edebi eserlerine yansıtır. Bu figürler hem ortak bilinç oluşturarak toplumun birlik ve dayanışmasını ruhunu güçlendirir hem de mevcut

yönetime veya sisteme dolaylı bir eleştiri aracı haline gelir. Halk kültürünün bu işlevi, bireylere umut ve moral sunarak sosyal eleştiriye güvenli bir biçimde ifade etme alanı yaratır ve bu sayede hem geçmişin değerlerini hatırlatır hem de geleceğe yönelik bir değişim beklentisini ifade eder. Türk edebiyatının eserlerinden biri olan Kutadgu Bilig'de de ideal yöneticiler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. 11. yüzyılda yazılan ve Türk siyasal ile yönetsel kültürü için önemli bir siyasetname olan Kutadgu Bilig, açık ve sade üslubuyla devlet yöneticilerine öğütler verirken, iyi bir yönetimin ve yöneticinin sahip olması gereken özellikleri Kün Togdı, Ay Togdı, Ögdülmiş ve Ogdurmuş gibi sembolik karakterler ile onların diyalogları üzerinden aktarır (Bulut & Aslan, 2018, s.16). İnsanoğlunun bulunduğu her yerde tarihten bugüne yönetim, yönetim anlayışı ve yöneticilerle ilgili pek çok eser meydana getirilmiştir.

Bir zaman hanmıydın sen bu illerde,
Hasretin yanarmış hep gönüllerde,
Adaleti, şanı destan dillerde,
Hani Nuşirevan dem çağın Ani (Köprülü, 2004, s. 556).

Nuşirevan'ın adalet anlayışı üzerinden yapılan övgü, halkın ideal yönetici özlemini ortaya koyar. Bu, halk edebiyatında sıklıkla görülen bir işlevdir; geçmişteki idealize edilmiş figürler, günümüz yöneticilerinin eksikliklerini dolaylı olarak eleştirmek için bir araç olarak kullanılır. Şiir, mevcut yönetim düzenine yönelik halkın sesi ve pasif protesto işlevi taşır. Halk ozanları, yeni bir düzen özlemiyle sazlarını bir silah gibi görerek bu amaç uğrunda kullanmaktan bahsetmeye başlamışlardır (Zelyut, 1989, s. 42). Kitle iletişim araçlarının henüz yeterince gelişip yaygınlaşmadığı dönemlerde âşıklar toplumun sözcüleri gibi hareket etmişlerdir. Şiirleri ve sazları onlar için etkili bir silah olmuştur. Sanatçı, siyasete, ideolojilere ve toplumsal olaylara karşı duruşunu kendi iradesiyle şekillendirirken bu unsurların onu doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği gerçeği de göz ardı edilemez (Gülendam, 2010, s. 215). Bu bağlamda Posoflu Âşık Zülâli'nin şiirlerinde hem tarihî olaylardan hem de yaşadıklarından etkilenip şiirlerini meydana getirdiği, devrin olaylarını şiirlerine yansıtarak siyasi, ideolojik hususlara değindiği ve bunları yeri geldiğinde eleştirdiği görülür.

3.4. Eğitim ve bilinçlendirme işlevi (Uyanış Çağrısı)

Halk biliminin “Eğitim ve Bilinçlendirme İşlevi”, halk kültürünün bireylere bilgi aktarımı ve toplumsal farkındalık kazandırma işlevini ifade eder. Bu işlevin geleneksel halk kültürü ürünleri olan masal, türkü, hikâye, atasözü gibi toplumsal değerleri ve ahlaki kuralları öğretmek, ferdin topluma uyum sağlamasına yardımcı olmak, yerel bilgiyi yeni nesle aktararak toplumsal sorunlara duyarlılık oluşturmak, kimlik bilincini güçlendirerek kültürel değişim süreçlerinde farkındalık yaratmak gibi amaçlarla kullanılmasıyla önem kazandığı görülür.

Posoflu Âşık Zülâlî şiirleriyle halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olmuştur. Âşıklar, halkın ruhunu, sesini ve düşüncelerini dörtlükleriyle dile getiren sanatçılardır (Nasrattınoğlu, 1999: 506). Bu bağlamda Posoflu Âşık Zülâlî'nin şiirlerine bakıldığında halk biliminin bu işlevinin şiirlerinde yer aldığı görülür.

Otuzdört'te geldi arslan ordumuz,
Bezendi ay-yıldız ile yurdumuz,
Kalmadı gam keder aslâ derdimiz,
Mezarda sevindi atalarımız.

Kars'ın kal'asına astık ay – yıldız,
Karanlık geceler oldu güpgündüz,
Düşman dayanamaz Türkoğlu Türk'üz,
Tarihte şahittir künyâlarımız (Zeyrek, 1990, s. 184).

İşlevsel halk bilimi kuramına göre hem eğitim hem de bilinçlendirme işlevlerini içeren bu dörtlükler milli kimlik, tarih bilinci ve bağımsızlık mücadelesinin önemini işleyen temalarıyla bireyleri eğitmekte ve toplumsal dayanışmayı güçlendiren bir bilinç oluşturmaktadır.

Şu Kars'ta yok mu bir kimse bulunsun bu himâyette,
Neden bir dârü'l-emân yok kocaman bir vilâyette?

Bütün Ermeniler Rumlar okurlar Türkçe Rusçayı,
Yazık değil mi Türk evlâdı kalsın her esârette?

....

Şu Poskov medresesinden dilenciler çıkarmakla,
Zülâl der kurtulur mu hiç vatan, kalmış cehalette (Zeyrek, 1990, s. 182).

İşlevsel halk bilimi yönüyle değerlendirilen bu beyitlerin eğitim ve bilinçlendirme (uyanış çağrısı) işlevi açısından önemli mesajlara yer verdiği görülür. Âşık, Kars gibi bir vilayette Türkçe eğitim veren bir kurumun eksikliğini vurgulayıp eğitim yoluyla milletin bilinçlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. “Yazık değil mi Türk evlâdı kalsın her esârette” dizesi Türk çocuklarının cehalet içinde olmaması ve iyi bir eğitim alması gerektiğine dair bir bilinç oluşturma çabasıdır. Bu beyitte, dönemin toplumsal gerçekliğine işaret edilerek azınlıkların eğitim ve dil açısından ileride olduğu vurgulanmakta; Türk halkının ise cehalet içinde bırakıldığı ifade edilmektedir. Şair burada yalnızca kültürel aktarım yapmamakta, aynı zamanda halkı bu durumu sorgulamaya, kendine gelmeye ve eğitim yoluyla esaretten kurtulmaya çağırmaktadır. Âşık, cehaletin ve yanlış eğitim sisteminin vatana hiçbir fayda sağlamayacağını açıkça dile getirerek mevcut yapının eleştirisini yapmakta ve toplumu bilinçlenmeye davet etmektedir. Bu bağlamda Bascom'un eğitim işlevi daha çok kültürel devamlılığa ve bilginin aktarımına odaklanırken, Âşık'ın şiirlerinde görülen eğitim ve bilinçlendirme işlevi, sistemi sorgulatan, halkı pasif konumdan kurtarıp etkin düşünmeye ve harekete geçmeye çağıran bir yapıya sahiptir. Şair, halkı eğitmek ve bilinçlendirmek için eğitim

kurumları eksikliklerinin giderilmesinin ülkenin gelişmesi ve ilerlemesi için zorunlu olduğunu vurgular. Âşık, “İntibahname 2” adlı şiirinde, milletin kurtuluşunun eğitimle sağlanabileceğini, eğitimdeki gerilik ve cehaletin ise onu isyana sürüklediğini söyler (Çınar, 2019, s. 312). Âşık şiirlerinde, eğitimi ulusların varlığını idame etmesinde ve bağımsızlığını elde etme yolunda önemli bir faktör olarak değerlendirmiştir. Âşık, Otuz bir yaşında, Rus boyunduruğu altındaki sevdiği Kars'ın özgürlüğü için çalışmış ve Kars eşrafiyla mektuplaşarak yeni usul Türk milli mektebi açılmasını önermiştir (Tırkaz, 2014, s. 57). Âşıkların şiirleriyle toplumun sıkıntılarına ve sorunlarına önerilerde bulunmaları tarih boyunca görülen bir olgudur.

3.5. Toplumsal eleştiri ve reform çağrısı işlevi

Toplumsal eleştiri bir toplumun mevcut sorunlarını ortaya koyarak bunların reformlarla çözme yolunda bir adım atma arzusunu dile getirir. Bu nedenle her ikisinin de toplumsal dönüşüm için önemli ve genellikle birbirini besleyen süreçler olduğu görülür. Âşıklar, olumsuzlukları tespit ettikleri kişi, olay ya da durumları doğrudan eleştirilerle dile getirmişlerdir.

Ki, Kars'ın köylerin derler yazan yok bir satır Türkçe,
Acep Türk - hattı çıktı da gezer mi şol - semavâtta?
Diğer milletlere göre ne denli geride kaldık,
Amân kardaş ne fark vardır bizim ile cemadâtta (Zeyrek, 1990, s. 182).

Bu dizelerde âşığın işlevsel halk bilimi kuramına göre toplumsal eleştiri ve reform çağrısına yer verdiği görülmektedir. Dizeler hem geride kalmışlığın eleştirisini hem de toplumsal ve kültürel reform zorunluluğunu ifade etmektedir. Bilhassa eğitim ve kültür gibi önemli meselelerde ilerleme sağlanması gerektiğini dile getirmektedir. Türk halkının geri kalmışlık durumuna karşı bir farkındalık yaratma amacı taşıyan bu dizeler, toplumu daha ileriye götürecek bir reform çağrısı olarak anlaşılabilir. Ayrıca bu dizeleri toplumsal bilinçlenme ve değişim için bir çağrı olarak değerlendirmek de mümkündür. Âşığın bu eleştirilerinin toplumu daha ileri bir düzeye taşımak amacıyla bir reform/gelişim çağrısına dönüştüğü görülmektedir.

Bakarsın ki vefasızdır bir âdem,
Uzak dolaş arkasına takılma,
Sakın ülfetine aldanma her dem,
Aklın topla ataşına yakılma.

Nâmert kapusuna gider eğri yol,
Gidip o nâmerde olmayasın kul,
Er - yiğidin kulübesin ara bul,
Muhannetin sarayına yıkılma.

Câhilin va'dine kanma yalandır,
Kâmilin her sözü derde devâdır,
Mert - yiğidin zehri derde şifadır,
Nâmerdin bal şekerinden tıkınma (Zeyrek, 1990, s. 109).

Bu dörtlüklerde toplumsal eleştirinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olduğu görülmektedir. Vefasızlık, yalan, cahillik ve nâmerdlik gibi olgulara karşı toplumsal bir eleştiri vardır. Bu açıdan hem bireyleri hem de toplumu daha iyi ve ahlaki bir düzeye teşvik etmeyi amaçlayan bir metin olarak toplumsal eleştiri işlevini yansıtmaktadır. Âşıklık geleneğinde eleştiri denince akla gelen şiir türü taşlamadır. Bireysel ve toplumsal olmak üzere iki şekilde ortaya çıkan taşlamalarda, bireysel taşlamaların hiciv niteliği taşıyarak bu eleştirilerle aşığın karakterini yansıtmaması; toplumsal taşlamaların ise toplum değerlerine aykırı durumları mizahi bir dille eleştirmesidir (Bakırcı, 2018, s. 59). Dörtlüklerde yer alan namert, cahil, muhannet gibi ifadeler şairin karşı çıktığı, benimsemediği nitelikler şairin karakterini göstermesi bakımından önemlidir.

3.6. Sosyal adalet ve eşitlik anlayışı işlevi

Sosyal adalet ve eşitlik anlayışları, daha kapsayıcı, gelişmiş ve sürdürülebilir bir toplum inşa etmek için önemli etkenlerdendir. Bu etkenler, bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine olanak tanırken sosyal uyumu ve refahı da inşa eder. Dolayısıyla sosyal adalet ve eşitlik hem etik bir ilke hem de toplumsal barış ve kalkınma için önemli bir gerekliliktir. Yazar ve şairlerin bakıldığında birçoğunun bu anlamda eser verdiği görülür. Posoflu Âşık Zülâlî de sazı, sözü ve şiirleriyle sosyal adalet ve eşitlik anlayışını şiirlerinde işleyen âşıklardan biridir.

Kurtulduk kardaşlar ‘Karagünler’den
Zulmet kalktı mescid ile minberden
Şad oldu çok ruhlar yükseldi yerden
Şükür kabul oldu duvarlarımız.

Askerimiz Demirkapı’ya vardı
Alsancağı nice bin hasret gördü
Arpaçayı’nda son hududu kurdu
Şimdilik siyâsî dâânalarımız.

Bir zaman da ‘Millî Şûra’lar kurduk
Yediden yetmiş cihada girdik
Üç düşmana karşı göğsümüz gerdik
Ermeni Gürcü baş belâlarımız (Zeyrek, 1990, s.184).

Dörtlüklerde sosyal adalet ve eşitlik işlevleri hem milli mücadele hem de toplumsal huzurun tekrar sağlanması bakımından açıkça görülmektedir. Dörtlüklerdeki “Zulmet kalktı mescid ile minberden” mısrası adaletin yeniden tesis edildiğini; “Yediden yetmiş cihada girdik” ifadesi halkın her kesiminin eşit bir dayanışma ile mücadele ettiğini; “Kurtulduk kardaşlar Karagünler’den” ise bu ortak çabanın toplumu zulümden kurtardığını göstermektedir. Âşığın

bir başka şiirinde ise daha öğrenciyken yaşadığı sosyal adaletsizlik ve eşitsizliği işlediği görülür.

Sekiz dokuz onbir yaşıma vardım,
Her derse kalktıkça azar'lar aldım,
Birbiri üstüne sıfırlar aldım,
Eyvâh gülünç oldum dosta düşmana.

Onikide mektebimden kovuldum,
Öte beri gezdim koştum yoruludum,
Onüç ondört onbeşimde duruldum,
Lâkin fakirlendim döndüm üryana (Zeyrek, 1990, s.174).

Şiirde “Her derse kalktıkça azar'lar aldım” ve “Birbiri üstüne sıfırlar aldım” dizeleri, eğitimdeki adaletsizliği ve fırsat eşitsizliğini; “Onikide mektebimden kovuldum” ve “Öte beri gezdim koştum yoruludum” dizeleri maddi zorluklardan ötürü sosyal dışlanmayı; “Lâkin fakirlendim döndüm üryana” dizesi ise maddi imkânsızlıkların toplumsal eşitsizlikle birleşmek suretiyle kendisini daha da zor duruma soktuğunu ifade ederek sosyal adalet ve eşitlik eksikliklerini vurguladığı görülür.

SONUÇ

Posoflu Âşık Zülali'nin şiirlerinde tespit edilen işlevler, halk edebiyatı ürünlerinin sadece estetik birer ifade aracı olmadığını, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve ideolojik boyutlarıyla derin anlamlar barındırdığını göstermektedir. İşlevsel halk bilimi kuramı çerçevesinde yapılan bu inceleme, Zülali'nin eserlerinin, dönemin toplumsal dinamiklerine ve bireysel ihtiyaçlara yanıt veren zengin bir yapı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Posoflu Âşık Zülali'nin şiirlerinin bilinen işlevlerinin yanı sıra aşağıdaki yeni işlevler belirlenmiştir:

1. Umudun ve Geleceğin İnşası/Umuda ve Geleceğe Odaklanma İşlevi

Posoflu Âşık Zülali'nin şiirleri, bireylerin ve toplumun geleceğe yönelik umutlarını diri tutma, hayal ve beklentiler üzerinden kolektif bir moral inşası gerçekleştirme işlevini üstlenmektedir. Bu işlev, halk edebiyatının iyimser bir dünya görüşü sunma ve zorlu zamanlarda dayanıklılığı artırma rolünü pekiştirmektedir.

2. Kimlik İnşası ve Savunması İşlevi

Şiirlerinde yerel kültürün, değerlerin ve geleneklerin vurgulanması, toplumsal kimliğin korunması ve güçlendirilmesi adına önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda âşık, kültürel mirasın aktarımı ve millî kimlik bilincinin canlı tutulması görevini üstlenmiştir. Bu bağlamda Posoflu Âşık Zülâlî'nin bir kültür elçisi görevini üstlendiğini ifade etmek gerekir.

3. İdeal Yönetici ve Güncel Eleştiri İşlevi

Şair, eserlerinde ideal bir yönetici portresi çizerken, aynı zamanda dönemin mevcut sosyo-politik düzenine eleştirel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu işlev, halk ozanlarının geleneksel olarak halkın sesi olma ve yöneticileri halkın beklentilerine göre değerlendirme rolünü sürdürdüğünü göstermektedir.

4. Eğitim ve Bilinçlendirme İşlevi

Posoflu Âşık Zülali'nin eserlerinde, bireylerin bilgi ve bilinç düzeyini artırmaya yönelik mesajlar yer almaktadır. Topluma doğruyu ve yanlış öğretme, ahlaki değerleri aktarma ve bireylerin kendi sorumluluklarını kavramalarına yardımcı olma bu işlevin temel unsurlarındandır.

5. Toplumsal Eleştiri ve Reform Çağrısı İşlevi

Şair, toplumun mevcut durumunu eleştirirken aynı zamanda bir değişim ve dönüşüm çağrısı yapmaktadır. Bu işlev, halk şiirinin geçmişini yansıtmanın yanı sıra daha iyi bir gelecek için rehberlik etme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

6. Sosyal Adalet ve Eşitlik Anlayışı İşlevi

Zülali'nin şiirlerinde sıkça vurgulanan sosyal adalet ve eşitlik temaları, halkın haksızlıklara karşı duyarlılığını artırmayı ve daha adil bir toplum talebini ifade etmeyi amaçlamaktadır. Bu işlev, halk ozanlarının tarih boyunca oynadığı hak savunucusu rolünü tekrar göstermektedir.

Posoflu Âşık Zülali'nin şiirleri, halk bilimi ve edebiyatı açısından çok katmanlı bir yapıya sahip olan ve geleneksel işlevlerin ötesine geçerek bireysel ve toplumsal yaşamda önemli bir rol üstlenmiştir. Âşığın şiirleri içinde bulunduğu dönemin ruhunu yansıtmakla birlikte evrensel insanlık değerlerini vurgulamış ve bunları günümüz toplumuna taşımıştır. Bu bağlamda Posoflu Âşık Zülali'nin şiirlerinin halk edebiyatı incelemeleri için zengin bir kaynak oluşturarak kültürel ve sosyal işlevlerin yeniden yorumlanması ve anlaşılması hususunda önemli bir katkı sunduğu, ayrıca âşığın şiirleriyle işlevsel halk bilimi kuramına yeni terimlerin veya başlıkların girmesini sağladığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Arı, B. (2015). Âşık şiirinde toplumsal eleştiri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (32), 262-284.
- Artun, E. (2001). *Âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı*, Akçağ Yayınları.
- Artun, E. (2014). *Türk halkbilimi*. (11. baskı). Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (2015). *Türk halk edebiyatına giriş*. (10. baskı). Karahan Kitabevi.
- Aslan, E. (2008). *Türk halk edebiyatı*. Maya Akademi.
- Bakırcı, N. (2018). Âşık Seyrânî'nin şiirlerinde toplumsal eleştiri, *I. Uluslararası Develi-Âşık Seyrânî ve Türk Kültürü Kongresi âşık Seyrânî bildirileri*, (2. kitap). Develi Belediyesi.
- Bascom, W. (2010). *Folklorun dört işlevi, halkbiliminde kuramlar ve yaklaşımlar 2*. (Çev. F. Çalış). Geleneksel Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996). *Protesto: folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu) folkloristik*. (Haz. Ö. Çobanoğlu-M. Özarslan). Feryal Matbaacılık.
- Bulut, Y. & Aslan, M. M. (2018). Kutadgu biligde iyi yönetimin esasları. *Ombudsman Akademik*, 1, 1-15.
- Çıblak, N. (2008). *Halk şiirinde taşlamalar*, Ürün Yayınları.
- Çınar, İ. (2019). “Sürgünün 75. Yılında Ahıskalı Türkler - Hasret Kokan Yurdumuz” *Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (s.305-317). Efe Akademi Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (1999). İşgal edilen vatan topraklarında âşık edebiyatı'nın işlevleri ve âşık şenlik, *Milli Folklor*, 42 (16), 89-91.
- Çobanoğlu, Ö. (2019). *Halk bilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2011). *Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri*. Geleneksel Yayınları.
- Gülendam, R. (2010). Siyaseti şiirde yaşamak: cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında sosyalist şiir, *Turkish Studies* 5 (2), 212-280.
- Köprülü, F. (2004). *Saz Şairleri I-V*, (3. baskı). Akçağ Yayınları.
- Malinowski, B. (1992). *Bilimsel bir kültür teorisi*. (Çev. S. Özkal). Kabalcı Yayınları.

Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1999). Çukurovalı Halk Ozanlarında Cumhuriyet, Atatürk, Vatan ve Millet Sevgisi. III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu). (s. 506-530). Adana Valiliği Yayını.

Oğuz, Ö., vd. (2022). *Türk halk edebiyatı el kitabı*, Grafiker Yayınları.

Owen, M. T. (2005). Folklor ve popüler kültür. (Çev. S. Gürçayır). *Millî Folklor*, 65, s. 137-141.

Öztürkmen, A. (2009). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*, İletişim Yayınları.

Tırkaz, G. (2014). *Yirminci yüzyıl âşıklarından âşık Mehmet Yakıcı, âşık Huzûrî, âşık Veysel Şatıroğlu, âşık Zülâlî ve âşık Efkarî'nin şiirlerinde eğitim unsurları*, (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Akdeniz Üniversitesi

Turan, O. (2021). *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi Türk dünya nizamının millî, İslâmî ve insanî esasları*, (31. baskı). Ötüken Neşriyat.

Yener, C. (1989). *Türk halk edebiyatı*, (2. baskı). İnkılâp Kitabevi.

Zelyut, R. 1989. *Halk şiirinde başkaldırı*, Sosyal Yayınlar.

Zeyrek, Y. (1990). *Âşıklar serdarı Posoflu âşık Zülâlî*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Zeyrek, Y. (1998). *Posoflu Âşık Zülâlî hayatı, eserleri, karşılaşmaları ve millî faaliyetleri*, (YÖK Tez Merkezi, Yüksek Lisans). Gazi Üniversitesi.